

Ramon Muntanyola: llengua i pensament rimats

JOAN MARTÍ I CASTELL *Universitat Rovira i Virgili*
Institut d'Estudis Catalans

1. Introducció

Si res dona especialment poder al raciocini i, doncs, a la humanitat de les persones, és la paraula. Els col·lectius es diferencien mitjançant un eix que els vertebrava, els uneix i alhora els separa de la resta, els distingeix: la llengua pròpia, a través de la qual construeix un univers irrepetible en què es manifesta, dins una unitat que tolera diferències, una percepció, una anàlisi, una interpretació, una conservació i una transformació de la realitat. L'home troba en els mots allò que en res, per sofisticat i precís que sigui, no pot cercar. La grandesa de l'esperit creix empenyida i motivada per la competència lingüística; la comunicació, és a dir, la vida en societat esdevé més rica i eficaç com més es té la capacitat d'emprar les possibilitats il·limitades que tenen els sistemes lingüístics. *Sabem* en la mesura que *parlem correctament*: la relació és directament proporcional, i, per tant, viceversa: ignorem tot allò que no som capaços d'expressar amb la paraula.

Parlar per a nosaltres és enraonar, posar en comú amb el rigor adequat allò que el nostre pensament i el nostre albir volen fer explícit amb uns determinats fins, que seran assolits en la mesura que siguem prou hàbils de trobar l'expressió adient amb el que és la nostra intenció. És complex, certament, i no cal que ara ens hi allarguem, però per a parlar de Ramon Muntanyola, des del punt de vista que es vulgui, m'ha

semblat imprescindible fer aquesta reflexió tan elemental com substancial sobre la relació entre els recursos lingüístics i el poder de la comunicació.

Hi ha una tradició tan antiga com la literatura que exalça la dependència d'allò que es diu o que s'escriu de la perícia amb què es fa. Em refereixo ara a la subordinació de la creació literària respecte al proselitisme, a l'educació, a la formació religiosa; subordinació que, des de l'autoria de qui fa didàctica, s'explica per la distinció del grau d'importància entre el que es crea i la teleologia que ho estimula. Des de Ramon Llull, tenim exemples abundants de grans escriptors, en prosa i en vers, que declaren que no els interessa ni els amoïna la bellesa que es pugui aconseguir amb la traça a compondre, perquè el que pretenen exclusivament és servir la religió que professen. Caldria contestar-los que aquesta diferenciació acaba essent un oxímoron, ja que no seria coherent ni acceptable per ells mateixos que, justament perquè fan literatura per tal de transmetre i mirar d'acréixer un sentiment religiós com al més gran que hom pugui gaudir, no triessin, no esmercessin tots els afanys possibles a cercar l'expressió més bella, més digna, més exacta, més harmoniosa per a un objectiu tan elevat.

Ramon Muntanyola no es considerà exactament un poeta. Al marge dels ingredients de modèstia que pugui tenir aquesta autovaloració, mai no digué, però, que escrivia sense intentar de fer-ho al millor possible. Dedicà la vida a servir Déu i els homes, i tant l'un com els altres —aquests precisament com a reflex del primer, perquè per a ell les persones són filles de Déu i, doncs, com cristos presents— són els qui li ompliren l'existència. Cal afegir-hi el paisatge, la terra, que contribueixen a delimitar un triangle universal compacte, perquè l'entorn, a la fi, és igualment obra del gran artífex per al gaudi de tothom. Altrament, el marc on trepitgem habitualment conforma sòlidament el sentiment d'arrelament a un poble: el patriotisme, en el sentit literal del terme, que fa de Muntanyola l'ésser enter que des de la immediatesa es projecta sense dificultats a l'univers sencer.

La religió, el proïsme i el poble a què pertangué, essent una trilogia que condensa el seu capteniment, no podia deixar d'influir en l'ús de la paraula. Tots tres li exigeixen una tasca fatigosa de creació, que solament pot reeixir, com efectivament reeixí en ell, amb la virtut d'un gran mestre de la paraula. Que ell es digués poeta o no, o, encara, si de cas, poeta circumstancial, no lleva res de l'excel·lència de la seva obra. Ni Ramon Llull ni Ramon Muntanyola ni molts i molts altres autors no podien escatimar res de llurs potències intel·lectuals en escriure sobre allò que més estimaven i tenint com a destinataris aquells de qui volien que reforcessin la conducta en la pau, la justícia, el bé. Potser Muntanyola es fa poeta perquè és prevere; però això no lleva ni un gra de sorra de qualitat a la seva poesia; senzillament la condiciona en la finalitat i en l'ànim, com condicionat està per altres motius qualsevol poeta del món.

En l'àmbit de la producció poètica, més encara que no en el de la prosa, hom pot distingir, si més no, dos nivells per a la qualificació de les obres: un de més estricta-

ment tècnic, que se centra en l'aptesa a construir poemes en què la distribució dels versos, de les síl·labes, de les estrofes, dels hemistiquis... està sotmesa a una ortodòxia severa i en cerquen una aplicació mil·limètrica. I un altre en què preval l'atenció a la semàntica, al missatge de fons i en què, consegüentment, els mots són del tot essencials i exigeixen una exactitud en llur selecció tan poc ambigua i dispersa com sigui possible. Òbviament, l'aspiració d'un bon poeta és abastar el domini d'ambdós aspectes per una confecció en què es coordinen retroalimentant-se, l'un engrandint el valor de l'altre, i l'altre, el de l'un.

Ramon Muntanyola procurà realment combinar tècnica poètica i selecció lèxica i morfosintàctica, amb resultats esplèndids. Això no obstant, al meu entendre, com que és difícil, si no impossible, l'equilibri total en la coordinació, el vessant del nivell lingüístic hi és predominant. Endemés, en l'anàlisi de la llengua dels seus versos no pot mancar-hi en absolut, si volem que sigui justa, més que no pas exhaustiva, la situació sociolingüística: tenint en compte el període en què visqué, resulta del tot insòlita la competència que demostra en un idioma sotmès i marginat. Muntanyola hagué de recórrer als models, clàssics o moderns, però aquests, si de cas, de l'alçada de Verdaguer, per tal de recuperar la genuïnitat altament amenaçada del català. I, tanmateix, la necessitat que tingué de variar de registres ara i adés, segons el tema de cada poema, el feu capaç de fer el salt complicadíssim del regust agradablement arcaic a l'ús més col·loquial i proper, sense concessions en cap cas a les interferències de la llengua dominant.

No comparteixo el seu l'encasellament en el gènere popular, molt menys encara tenint en compte la concepció canònica que se n'ha imposat; Muntanyola va molt més enllà de com s'ha qualificat aquest estil, i no és just que no es reconegui el caràcter notablement culte d'una bona part de la seva producció. Les influències de mestres de primera línia, als quals iguala i supera, i l'exigència formal tan personal fan difícil una classificació de Muntanyola que no sigui simplista, incompleta, injusta, al capdavant. Jo dic que solament per la capacitat d'aprofitar diversos tons i nivells en la forma i en el fons és un exemple únic en la història de la poesia del segle XX. Expressa el contingut espiritual propi, mitjançant els mots que sotmet a les lleis mètriques, de manera excepcional. Els sentiments pregons, nobles, elevats, menen Muntanyola a la recerca dels mots que tinguin la càrrega potent que no minvi la intensitat de la passió, per tal que el destinatari se senti tocat en l'ànim, enaltit.

Miraré de fer-ne un recorregut inevitablement reduït sobre qüestions formals i de temes en l'obra de Ramon Muntanyola. He partit de *Dia vindrà. Antologia poètica*, excel·lentment curada pel filòleg Joan Maria Pujals, el qual hi escriu una llarga introducció en què ens il·lumina sobre els criteris amb què creu que s'ha de seleccionar la poesia de Muntanyola.

2. Sobre la tècnica poètica

Encara que no es lliga amb cap solució exclusiva, s'hi fan paleses unes preferències. Quant a l'estructura dels poemes, sovintaja l'elecció de l'estrofa de quatre versos, la qual es distribueix amb predilecció en dues mètriques: la de versos pentasíl·labs i la d'heptasíl·labs; d'art menor, doncs. Rarament la rima és lliure o assonant; el poeta s'estima més la consonant i l'alternança de finals de versos aguts i plans, combinació que es tradueix en un ritme especialment regular i harmònic, musical. Vegem-ne algun exemple.

Estrofes de quatre versos de 5 síl·labes i de rima consonant, amb alternança de finals aguts i plans:

Nadala

Tu dorm i reposa,
Infant de Betlem!
Que mentre Tu dormis
desperta estarem.

Vimbodí

Puges el tossal,
i el passat t'enfila
entre el bé i el mal,
l'aire de la vila.

Estrofes de quatre versos heptasíl·labs de rima consonant, amb alternança de finals aguts i plans:

Vallbona de les monges

Les pedres alcen la veu
i enfunden segles d'argila.
L'abadessa i la guineu
dicten la llei de la vida.

Amb aquesta darrera estructura, de vegades adopta la distribució de la corrandà, amb dues estrofes:

El meu pessebre és el març

Muntanyegen les onades.
El peix pastura a ramats.

Les gavines, amb els àngels,
fressegen enmig del blau.

Pel bressoleig de les barques,
pel gebre en flor a l'arenal,
no pressentieu, Pescaires,
que és nat, per tots, un Infant?

Tot i que aquestes siguin solucions poètiques particularment freqüents en Muntanyola, utilitza estrofes i versos de mena distinta o bé poemes d'una tirada, que no es distribueixen en estrofes. No hi falta el recurs a versos separats en hemistiquis, com en *Ave a la Mare de Déu de la Pineda*, de 12 estrofes de decasíl·labs partits en dos hemistiquis, el primer acabat en un mot pla, i el segon, en un agut; la rima es fa solament entre els segons:

Devots de Maria // i vila-secans,
teixim-li garlandes // de roses i cants.

Que bella és l'ermita // a l'ombra dels pins.
La mar i la plana // li obren camins.

Muntanyola se serví també del clàssic sonet petrarquista: 14 versos decasíl·labs, distribuïts generalment en dues estrofes de quatre i dues de tres, amb rima consonant. *A Dos sonets a Mallorca. En el reialme del drac* practica dues disposicions en què els dos tercets es mantenen separats o s'ajunten en una sola estrofa de sis versos decasíl·labs; en transcripció un, la rima del qual és ABAB CDCD EEF GGF:

Sé un altre món en la turgent entranya
de l'Illa, gaudi de l'atzur llatí.
Pèlag, fondals, relleixos de muntanya,
ciutats esclaves del cruel destí,

castells caiguts, princeses encantades
dorments en lànguid, no fruitat, gemec;
joves, menyspreu d'alguna de les fades,
flectits, immòbils, modulant un prec.

Ai las! l'Amor on és? –ja no crepita.
Ha esdevingut un plor d'estalactita
i únicament el planyerà l'oblit.

I romandrà, silent, en el misteri,
aquest món nu de goig, sens més cauteri
que els degotalls brodant-li un vell vestit.

A *El meu carrer* l'estructura és de tres estrofes de sis versos hexasíl·labs, amb un vers solt inicial, i tot el poema és de rima assonant o lliure.

Sovint recorre a la tornada, idèntica en la repetició o amb variació lleu. *Prades* s'obre i es tanca amb els quatre versos següents:

Vila vermella de Prades,
No planys la vista ni els pins.
Tens les aigües regalades
i pendants tots els camins.

A *Jo sóc la nit*, trobem la reiteració adés exacta, adés amb variació, al llarg de tot el poema, en què l'antítesi com a figura retòrica entre foscor de nit i llum d'alba fa una funció semàntica contrastiva essencial:

Jo sóc la Nit, la Llum ets Tu
Jo sóc la Nit sense una estrella.
.....
Jo sóc la Nit. No hi ha matí
.....
Jo sóc la Nit, la Llum ets Tu
Jo sóc la Nit que espera l'alba.
.....
Jo sóc la Nit, la Llum ets Tu
.....
Jo sóc la Nit: Nit transparent
.....
Jo sóc la Nit. La llum ets Tu.

A *Himne* trobem:

Tu cantes i brodes
.....
Tu brodes i cantes
.....

Brodes, brodes, brodes.

.....

Brodes, cantes, brilles.

I a *Viola, Clavell i Rosa*, ultra repetir-se amb un mínim canvi de dislocació el vers que intitula el poema, es repeteixen altres versos també amb minúscula transformació:

Viola, Clavell i Rosa
seda, vellut i cristall

.....

Viola, Clavell i Rosa,
seda, cristall i vellut

.....

Viola, Rosa i Clavell

.....

Viola, Clavell i Rosa
vellut, cristall i tissú

.....

Viola, Rosa i Clavell

.....

Viola, Clavell i Rosa

.....

Viola, Clavell, bonica

.....

Viola, Rosa i Clavell!

O bé, a *Infants, ocells i nadales*:

Infants, ocells i nadales

.....

Infants, ocells i ginebre

.....

Infants, ocells i nadales

.....

Infants, ocells i alegria

Llevat de la segona, les 11 estrofes dels *Goigs a Santa Maria de Poblet* es clouen amb els dos versos de tornada que diuen:

Us lloem, Santa Maria,
amb els monjos de Poblet.

El ritme melòdic de la música de cançoner és molt ben marcat per aquest joc resolt tan magistralment pel poeta, com en la *Cançó de rierol*, en què les estrofes inicien així:

Rierol, salta que salta
.....
Rierol, salta que salta
.....
Rierol, salta que salta
.....
Salta, salta, rierol!

Al poema dedicat a *Francesc d'Assís*, de set estrofes de quatre versos, totes comencen amb el nom *Francesc d'Assís*, a què segueix un complement apositiu complex, tret de la darrera. A Muntanyola plaïen especialment aquestes solucions marcadament anafòriques.

3. Una llengua per al poble

La sociolingüística ha contribuït a diferenciar en l'ús de les llengües els registres, els quals s'han d'adir amb les intencions dels usuaris. Una llengua, doncs, serveix a maneres molt distintes de comunicar-se. Substancialment es reconeix el nivell neutre, que correspon a l'estàndard no marcat per cap intenció especial i condicionat solament per la necessitat de l'aplicació d'una disciplina normativa. El nivell formal, el qual caracteritza un producte especialment elaborat, mitjançant la tria de solucions lèxiques i morfosintàctiques d'alta qualitat, d'exactitud i complexitat peculiars; dins aquest registre, hom pot encara distingir graus en la cura de la confecció dels missatges, que poden arribar a ésser excel·lentment destacats. El nivell col·loquial, que respon a una intercomunicació relaxada, distesa i, doncs, sense particulars miraments quant a la pulcritud i la precisió; s'hi inclou el que es denomina generalment el parlar popular. El vulgar, que es caracteritza perquè és groller, perquè transgredeix determinades normes d'actuació social i es distingeix perquè fa ús de tabús que contenen el que en diem el malparlar.

Dins del registre formal, òbviament que, juntament amb el llenguatge científic (que sobresurt per la terminologia d'especialitat) o el filosòfic, hi ha el de la creació literària, la qual, tanmateix, pot incloure, segons la voluntat dels autors, elements propis de tots els nivells; un gènere de la qual, la poesia, fa hegemònic justament un

material lingüístic molt específic i una distribució dels components que ha de trobar la bellesa que li correspon; practica més que cap altre gènere les múltiples figures retòriques, que incideixen sobretot en l'ordenació sintàctica i la tria dels mots, més que no pas en la morfologia, perquè aquesta és generalment previsible.

Valgui aquesta exposició sintètica i simplista per mirar de situar adequadament la llengua poètica de Muntanyola. D'entrada, és evident que no participa gens del registre vulgar. Si considerem les intencions proselitistes, d'adoctrinament, de didàctica que adesiara es proposà, podríem deduir que els registres que més eficaçment el podien ajudar eren el neutre, el col·loquial i el formal. El neutre i el col·loquial, perquè afavoreixen la comprensió més directa dels missatges; el formal, perquè, al capdavall, es tracta d'art literària. Com que endemés el que escriu és poesia, la formalitat s'hauria d'eleva sensiblement per tal d'assolir tècnicament el resultat perseguit: fer versos, és a dir, escriure mitjançant una informació que es complementa amb l'harmonia, la música, el ritme, la mètrica, la rima.

He insinuat més amunt que no em satisfà l'etiqueta de popular a la seva obra, perquè és abundantment equívoca. És veritat que Muntanyola s'adreçà a tothom; la interlocució no la volgué ni elitista ni excloent. I d'una manera ben especial interpel·là les persones més humils. Però, en una anàlisi profunda de la poesia que feu, distingim un gruix enorme d'elements lexicals molt selectes i de recursos hipotàctics règiamment resolts. En suma, és poesia de primera qualitat. Crec que no erro si afirmo que Muntanyola volgué donar el millor per al lector i que, justament perquè pensà especialment en els més desposseïts, no volgué menystenir-los amb una elecció massa elemental, massa directa, massa simple de la llengua catalana; sol·licita de qui s'endinsa en la seva literatura un treball de reflexió, de raonament, d'interrelació, d'aprofundiment en les entranyes de l'idioma.

Així, en Ramon Muntanyola es produeix una mena de miracle. Limitant-nos solament al lèxic, reeixí a obtenir un to popular, però enganyós, perquè ho feu amb una aportació literalment genial en el maneig dels estris que el català li ofereix. És tot una manifestació insòlita de respecte a la llengua pròpia i, de rebot, als destinataris que la comparteixen amb ell. Fou un predicador de primer ordre; em consta feaentment que molts que s'acostaven a oir les misses que ell deia a Salou eren agnòstics; tanmateix, no es volien perdre les lliçons ensems magistrals i senzilles, punyents, hàbils, del mossèn. És sabut que Vicent Ferrer fou santificat, entre d'altres motius, pel fet que quan predicava en català a multituds de llengua no catalana es produïa el prodigi de la comprensió d'un idioma que desconeixien. Deixant de banda que hi ha explicacions que justificaven el fenomen, és pertinent de fer la comparació del sant valencià amb Muntanyola, perquè alguns turistes estrangers assistien a sentir-ne les homilies en un idioma que no sabien: i l'entenien! El to, el gest, la paràfrasi, els silencis eloqüents... col·laboraven a fer comprensible a parlants de qualsevol llengua allò que ell deia en català.

A parer meu, Muntanyola se servia de la seva pràctica inaudita en l'exegesi per a compondre versos, encara que pugui semblar incompatible, ja que són dues maneres d'expressió aparentment molt distants. Feu una poesia per al poble, però ensems culta, elevada lingüísticament, per a expressar idees a l'abast del lector poc o molt cultivat, el qual hi penetra gràcies a la capacitat del mossèn a combinar conceptes complexos amb simples i generar, doncs, un context que aclareix el text.

Per a demostrar això que sostinc i que pot semblar contradictori, em limitaré essencialment al lèxic. Fixem-nos en alguns termes que al·ludeixen a camps semàntics distints:

Conceptes generals diversos:

- bard (poeta èpic)
- batent (fulla movable d'una porta, d'una finestra)
- tragi (acció de tragar, de transportar mercaderies)
- bordegàs (noi)
- enfredorit (que ha agafat fred)
- blasmar (censurar)
- incúria (negligència)
- decandir (perdre força)
- esgarranyar-se (esgarrinxar-se)
- frec (fregament)
- ninou (Cap d'Any)
- de trascantó (de manera imprevista)
- deixondir-se (sortir d'un estat d'ensopiment)
- galvana (peresa)
- descloure (obrir)
- al redós (a cobert)
- exornar (guarnir)
- empolistrar (empolainar, vestir elegantment)
- esglesiola (església petita)
- dringar (sonar, un objecte de metall o de vidre)
- ventar una campana (brandar una campana)
- xamós (atractívol)
- vetust (molt antic)
- fresseig (fressa, remor [no apareix al *DIEC*])
- aloja (fada)
- goja (fada)
- libar (beure un petit glop)

- caramull (en abundància)
- pidolar (demanar humilment)
- romeu (pelegrí)
- palpebra (parpella)
- ardit (valent)
- esbatanar (obrir de bat a bat)
- vinclar (corbar una cosa flexible)
- coltell (ganivet)
- balbotejar (parlar amb pronunciació vacil·lant)
- flectar (posar un genoll o els dos a terra)
- titil·lar (agitar-se amb un lleu tremolor)
- paüra (por)
- somicar (ploriquejar)
- manyaga (carícia)
- estrall (gran dany)
- clinar (inclinat [arcaisme que no apareix al *DIEC*])
- opalí (que sembla el mineral òpal)
- rememrança (recordança)
- brunzent (que brunzeix, que fa un so en desplaçar-se)
- salmejar (cantar o recitar salms)
- endolar (cobrir de dol)
- esllanguir-se (esdevenir esprimatxat)
- esberlar (obrir en dues o més parts)
- almosta (quantitat que cap a la conca de les dues mans juntes)
- aspriu (rude, selvàtic)
- occir (matar)
- barbre (bàrbar)
- mormolar (murmurejar)
- aparer (semblar)
- innúmer (innombrable)
- revinclar (retorçar-se)
- musica (música [forma plana i no esdrúixola, considerada popular pel *DIEC*])
- suara (ara, fa poc)
- jamai (mai)
- jai, jaia (avi, àvia)
- flèbil (com de plor)
- hirsut (dur i aspre de pèl)
- esquerp (que defuig el tracte de la gent)
- gaudi (goig)

- crepitar (espetarregar; la llenya, produir en cremar una successió de petits sorolls)
- silent (silenciós)
- llanguir (patir decaïment físic o moral)
- abrivar (enardir)
- las (fatigat)
- benastruc (afortunat)
- gràcil (prim i delicat)
- xiribec (ferida al cap)
- capir (entendre)
- adverament (acció de donar com a certa alguna cosa)
- bleir (cremar)
- palpebres (parpelles)
- fressejar (fer fressa, soroll)
- trepig (acció de trepitjar, petjada)
- a lloure (amb llibertat)
- aspergir (ruixar amb aigua beneïta)
- gorga (forma antiga de *gola*)
- vilipès (p.p. de *vilipendiar*, vilipendiat [el *DIEC* no inclou aquest participi *vilipès*])
- esvoranc (forat, buit)
- esquinç (solució de continuïtat especialment en una roba, a la pell)
- esbalançar (obrir de bat a bat)
- emmagrir (aprimar-se)
- pairal repòs (repòs en el Pare)
- llunyeda (llunya)
- flam (flama d'un llum)
- fallit (mancat, faltat)
- sudari (llençol amb què s'embolcalla un mort)
- estantís (corromput)
- faramalla (conjunt de coses de certa aparença però de poca importància)
- domtar (domar)
- salpasser (objecte usat per a fer les aspersions d'aigua beneïta)
- sadoll (tip)
- barjaula (prostituta)
- glavi (espasa)
- complanta (poema de plany)

Plantes, arbres, flors

- clovella (clofolla, embolcalls de fruits)
- llessamí (gessamí)
- cimall (part alta d'una brancada)
- pomes, peres camosines (una classe de poma i de pera, groga i saborosa)
- eixorc (estèril)
- brostar (una planta, fer treure brosta, brots)
- esplet (abundor, plenitud)
- arboçar (lloc poblat d'arboços)
- garriga (matollar dens de garrics)
- nard (planta de flor blanca o tenyida de rosa)
- gatosa (argelaga)
- semença (llavor)
- sement (llavor)
- branc (branca)

Cel, muntanya, atmosfera, mar

- fontinyol (font petita)
- corriol (camí estret)
- pendís (pendent)
- atzur llatí (blau cel de la mar)
- relleix (replà al mig d'un cingle)
- rou (rosada)
- torb (vent impetuós)
- gleva (antigament, camp sense solució de continuïtat)
- oreig d'albada (oratge de l'alba)
- alterós (en un lloc elevat)

Animals

- nial (niu, covador)
- esparver
- muselló (morro petit)
- primal (animal d'un o dos anys)
- oronell (oreneta)
- trescar (les abelles, anar i venir del rusc)
- alosa (ocell)

- pinsà (ocell)
- tirany (corda, cadena, que es lliga a un animal per a fer rodar una sinya, un molí)
- ocellics (ocellets [diminutiu que no a pareix al *DIEC*])
- bresca (pa de cera que fabriquen les abelles)
- estol (un vol d'ocells)
- voliana (papallona)
- ocella (ocell [el *DIEC* diu: ocella: En llenguatge poètic, ocell femella])
- ca (gos)

No he sabut trobar enlloc la forma *xeringalls*: amb *xeringalls d'home devot*; no apareix ni al *DIEC*, ni al *Diccionari etimològic i complementari* de Joan Coromines ni al *Diccionari català-valencià-balear*. Podria tractar-se d'una mala transcripció.

* * *

He presentat una petita tria del lèxic peculiar de Muntanyola. Per l'ús que en feu i per la reiteració d'alguns recursos en l'antologia citada de Pujals, es palesa l'espon-taneïtat del poeta; és a dir, no va a la cerca de la paraula estranya que li pot regalar un diccionari; té prou material personal interioritzat per a una elecció variada, oportuna, natural.

Això no obstant, cal remarcar encara més la traça a fer funcionar la matèria primera lingüística en les frases, ja que la composició poètica exigeix el to, les llicències, l'ordenació adequades que, amb les figures retòriques sobretot, fan un text digne d'aquesta consideració. M'he referit a la maduresa de la hipotaxi que caracteritza l'obra de Muntanyola; també amb fluïdesa, sense barroquisme ni artificiositat; amb un sentit de l'encaix molt singular. Ens mostra la capacitat d'ell mateix, però també la potència de la llengua catalana per a l'obtenció precisa de qualsevol preten-sió; no li manca res que tingui qualsevol altra llengua d'alta cultura. Això a la prime-ra meitat del segle XX és absolutament insòlit, perquè el català no ha pogut ésser manejat ni en quantitat ni en qualitat com hauria estat normal en una situació socio-lingüística sense submissió. Aleshores restava molt limitat a l'àmbit més familiar o col·loquial i mancaven, doncs, les referències que haurien hagut d'ésser els models per a tota mena de producció. Subsistia, i encara, en l'oralitat; no tenia gens d'espai en l'expressió alta. Malgrat tot, el nostre país no estigué faltat de genis com Mun-tanyola, que saberen aprofitar una especial destresa que els feia diferents, ben dife-rents de la resta de conciudadans.

Destaco alguns exemples de la contraposició antitètica, de la metàfora a partir del paisatge i de l'ordre sintàctic dels mots a la frase.

La contraposició antitètica

- i una donzella que passa / i una pagesa que ve
- Jo sóc la Nit, la Llum ets Tu, / Jo sóc la Nit que espera l'alba.
- Si em dius Amor, diré Turment. / Si em dius Jesús, diré calvari. / Si més Amor i més Turment, / Jesús tancat en el Sagrari.
- Oh Negra i clara Madona! / com l'alosa i el pinsà
- Muntanyegen les onades. / El peix pastura a ramats
- Oh Divendres! Sant Divendres! / Quin esplet de roserars! / Tanta espina com engendres, / tantes roses colliràs.
- No viuràs a posta / per morir amb el Crist?
- ho diran tot perquè no diran res.
- I negra sóc a Núria / i negra a Montserrat. / Tan clara en la muntanya, / tan clara en el fondal. // Jo sóc emmorenida / de tant i tant plorar. / Jo sóc blanca, tan blanca, / de tant haver estimat. // Oh fills de Catalunya! / mireu-me bé en l'esguard. / Jo sóc blanca i morena / a Núria i Montserrat.
- Perquè ets de tots, no ets de ningú.

La metàfora amb els elements del paisatge

- els arbres, enfredorits, / lluen túnica de llana
- i el cimall del campanar / diríeu que és una llança
- si repteu el riu que plora / o amansiu la tempestat
- La pedra sagna, viva, / centúries d'oli i vi
- Les pedres alcen la veu
- on la Creu és vela estesa, / meitat roja de l'Anyell, / meitat blanca de puresa.
- Pastor! / Et separaren dels ramats.

L'ordre de mots

- Fes-nos més blanca, cada jorn, la vida
- que ofegar intenta / d'infern el negre fum
- estels desvetlla i aromes

Una llarga relació

- la guitarra, la flauta i el bombo, / la tenora, el clarí, el saxofon, / la bandúrria, la trompa, el pandero, / el fagot, el trombó, el xilofon, / el timbal, el llaüt, la viola, / els ferrets, el tam-tam, el tambor, / el jazzband i tot trast inharmònic / té un intèrpret, allí, campió.

* * *

Muntanyola defensà la llengua amb la fermesa de qui la coneix i domina, perquè l'estimà com el verb que es feu carn. En el període en què visqué, Catalunya necessitava peremptòriament escriptors que recuperessin la dignitat de l'idioma, després que Pompeu Fabra s'havia esmerçat qui-sap-lo per a endreçar-ne els elements. Muntanyola prioritzà aquesta urgència.

4. L'objectiu didàctic: religió i patriotisme

Muntanyola no fou un poeta professional. La poesia li era un instrument profitós per a la persuasió. La qual cosa no vol dir que no se'n sentís satisfet. En tenia motius. Nogensmenys, d'acord amb l'exigència que s'autoimposava de lliurar-se a l'exercici dels principis essencials que mogueren la seva vida, per damunt de tot hi predominava l'ensenyament: de la religió, de la geografia del país, de les relacions humanes, de l'amor a Déu i de l'amor a la pàtria. Com que no escrigué per a ell sinó per als altres, la primera condició que com a poeta s'exigí fou la claredat i l'exactitud en el grau màxim. Alhora, els fins també expliquen els temes. No es perdé, com hauria pogut fer, en assaigs d'al·lusions a motius diversos i dispersos. Es delimità el camp d'observació, de reflexió i d'expressió; la qual cosa feu que la seva obra se centrés en pocs arguments, que es reiteren, no en la repetició fatigant, sinó en una varietat riquíssima d'aspectes, que es reuneixen en complementarietat en la consideració del treball conjunt enter: no hi sobra res; res no hi és gratuïtament. Si adesiara hi ha reiteració, es percep la consciència, la voluntat de la insistència i, doncs, aquesta adquireix una funció igualment important.

Encara que em cenyiré únicament en dos aspectes, el religiós i el patriòtic, no em proposo fer-ne una anàlisi exhaustiva.

De la religió

Essent com era mossèn, hom podria, consegüentment, creure que aquest és el vesant que li interessà més. No és ben bé així. Muntanyola era un sacerdot que entenia la fe com un do que no impedeix de fixar-se en el que és terrenal, ans al contrari: empeny a fer-ho. Per a ell, un cim, la neu, l'home, la sofrença, la joia... tot era u, en la concepció de Déu. La idea de pare i de criatures del pare hi és compacta, i d'aquesta idiosincràsia no se n'exclou absolutament res. No és panteisme, és solidesa en la unitat, que es forma del que és bell i del que és lleig; del que és bo i del que no ho és; del que és gran i del que és (aparentment) insignificant; i així endavant. Les emocions canvien segons que la percepció sigui agradable o desplaent, inquietant; però la realitat s'entén sense divisió.

Amb rima consonant irregular (ababcbb), escriu el cant de l'Antífona:

Si sou la Llum i el Camí
i el Pa vivent que assacia,
i jo sóc el pelegrí
que a les palpentes fa via,
feu-me, Jesús, la mercè
del nodriment de la Fe
per la Santa Eucaristia.

De regust de cançoner popular i de construcció i continguts deliciosos és la *Nadala*:

Tu dorm i reposa,
Infant de Betlem!
Que mentre Tu dormis
desperta estarem.

Ta mare et vigila,
no tinguis neguit.
Descansa i somia
que encara fa nit.

Els àngels l'adoren,
s'engronsa el bressol.

Damunt del seu rostre
traspuntarà el sol.

Estrelles ferides
del goig de la nit,
es pengen als rínxols
del Nen adormit.

Pastors i pastores!
No féssiu remors...
«Canteu-li amb veu dolça
dolceta cançó».

Un poema especial, *Salm d'avui*, premiat amb la *Viola d'Or i Argent* en els Jocs Florals de la Llengua Catalana de Zuric, l'any 1968, mostra l'actitud cristiana de Mun-

tanyola a què he al·ludit: conduir-se com a humans envers el proïsme. Hi contraposa el Crist d'ahir al Crist d'avui (l'home); hi cerca una didàctica de la pràctica de la bondat que obliga a no escapolir-se de les exigències a la terra i a no absteure's solament en el servei i la pregària a Déu. Els homes són també Déu; i els que pateixen, encara més; i, per tant, per al poeta, no podem fer gala de l'amor a un sense l'amor als altres. A *Salm d'avui* té present el patiment profund a Biafra i al Vietnam. Tot el poema té un to abrandat, fins i tot de ràbia relativament continguda, de retret. Vegem-ne algun passatge:

Només veiem el Crist d'ahir!
La teva fe no és estantissa?
I el Crist d'avui, Que m'és veí?
que m'és company, no pas a missa
ans de treball i de presó
—potser explotat entre rosaris
o faralles de sermó—,
i fet notícia, pels diaris,
de subvertir l'ordre establert:
el Crist d'avui, aquest no compta?

.....
I no es resigna a patir fam
el Crist, que té milers de boques,
i viu ací i al Vietnam:
el Crist d'avui que tu provoques
amb xeringalls d'home devot
folrat d'armilla i privilegis!

.....
i, en nom d'un Crist vestit amb túnica
o despullat, i creu endalt,
l'any trenta-tres de l'era única:
al Crist d'avui negueu-li el dret!

Aquest mateix to, però amb apunts de bon humor, es manté en el *Salm del servent de Jahvè*, que obtingué el mateix premi als Jocs Florals de Ginebra de 1972:

I Tu, Servent de Jahvè,
condemnes aquella fe
ritual, estricta i «bona».
L'arribes a maleir,
i prefereixes la dona

de mal viure o el veí
«impiadós» o pirata,
per damunt de la beata
que té llengua d'escorpí.
.....
el teu salm de primavera
—deslliurança i veritat,
cor obert sense frontera—
no el desxifren ni el prevere
ni la monja ni el beat
ni el traficant amb la cera,
amb l'encens o amb el pecat

Del patriotisme

Resultat de la indivisible compacitat de l'existència, el patriotisme de Ramon Muntanyola és una expressió més de les seves creences íntimes. Estimar la immediatesa per a alçar-se en l'estimació de l'univers. Les arrels són unes ben precises; el que en creix sap abraçar més enllà de l'horitzó. Ésser català per a ell és un fet natural, que hom ha convertit en una reclamació sociopolítica, perquè s'ha volgut negar aquesta tan senzilla i elemental condició. Quan es posen obstacles a les essències inalienables, neix la necessitat compromesa, i obligada fins i tot, de la reivindicació.

Voler exigeix conèixer. No es pot valorar com cal allò que s'ignora. Muntanyola coneixia el país. A fons. No solament en les grans peces del patrimoni general, sinó també, i molt particularment, en els elements naturals que el componen. Els distingeix amb mestria. La seva poesia és un manual de Catalunya, general: plantes, atmosferes, colors, animals, el cel i la terra i la mar. No usa generalitats vagues: tot té en la seva obra el nom específic, exacte; no és mai aproximatiu; s'hi infiltrà i ens hi infiltra.

L'antologia de què ha curat Pujals s'obre de fet amb sis versos rítmics i melòdics, de contingut contrastiu (*Llocs i focs*), que anticipen simbòlicament la relació del poeta amb els seus orígens:

Llocs i focs
de Catalunya
a la retina del bard.
Del vol net de l'orenetà
a la ploma del poeta,
per la muntanya i el mar.

I d'aquesta altra manera d'aparença elemental defineix Catalunya a *Fesomia del País*:

Veig els conreus tots en ordre,
veig la serra i el pendís
i les cases en renglera
i el carrer tot net i llis,

i les flors a la finestra,
mig obert el porticó,
i una oreneta que passa
per fondre's a l'horitzó.

El seu carrer és el territori més trepitjat en la infantesa. Muntanyola s'hi refereix amb una manifestació de defensa respecte a qui gosi no veure'l amb la grandesa que per a ell tenia; fins i tot contra la realitat mateixa (ésser estret), que l'autor no desmenteix:

El meu carrer és estret.

Si algú, d'infant, m'ho deia,
jo em creia perdre el seny:
alçava el braç enlaire,
mostrava bé les dents,
el puny o l'espardenya,
i feia un desgavell.

Del detall del carrer estret, primer espai que petjà, al concepte magne dels Països Catalans. Els paisatges, la cultura i els homes de la Catalunya del Nord, de les Balears i del País Valencià s'apoderaren de les seves venes i els dedicà versos encisos: *Els mots dringuen d'esperança, / pels carrers de Perpinyà* (Catalunya del Nord); *Mallorca és sempre una casa / esbatanada a la mar* (Balears); *Ets festosa, bella i rica, / i el Rei Jaume t'ha triat* (País Valencià).

A l'elegia *Pàtria morent. Catalunya! Catalunya! Octubre, 1936*, el sentiment i l'apel·lació vers el seu país ens duu a la memòria altres versos de Joan Maragall: *Escolta, oh Catalunya! Escolta, pàtria mia... i veu que Catalunya / és ja prompta a morir: / Jo ploro quan contemplo / i veig la nostra història / —abans plena de glòria / i gestes immortals—... així una turba innoble / damunt el nostre poble / davalla com flagell. La tanca esperançat: Nosaltes no els vam veure / però sabem com eren: / «Sortosos qui ho veieren, / sortosos qui ho veuran.»*

La referència a la violència que es desencadenà per la guerra civil espanyola és inevitable en ell, qui va patir fins a límits insuportables les conseqüències més ferotges imaginables. A *En la mort del cardenal Vidal i Barraquer* escriu:

I la Pàtria nostra, feta a trossos,
quan puguí donar terra als vostres ossos,
tornarà a prendre una ànima i un cos.

Recorregué també al mite de la mort física com a fenomen biològic que ajunta implacablement, sense cap distinció, absolutament tothom, més enllà del rang i el poder que hagin tingut en vida; és el tema de les danses de la mort medieval: *La sardana universal*, que en diu Muntanyola:

I el pagès i l'obrer sense feina
i el parcer i el potent hisendat
i el gitano i el pobre captaire
que demana, submís caritat.

I el soldat i l'alcalde i el metge,
l'agutzil i senyor capellà...
no hi ha ofici ni hi ha cap carrera
dispensada d'haver de ballar.

.....
La que es balla als palaus i a les tombes,
la que ballen els morts i els que són,
la que es balla de grat o per força,
la sardana universal, del món.

La sardana que sols és sardana,
la que va, la que ha anat i anirà
mentre i tant la gran cobla celeste
no rebenti d'un tip de tocar.

D'acord amb els propòsits i el pensament de Muntanyola, és inevitable que adesiara es fonguin el sentiment patriota i el religiós, com quan escriu a *Ofrena a Nostra Dona: Et direm Rosa d'Abril / perquè has plorat fil a fil / pels teus fills de Catalunya..... o com aquell que et cantà / el Virolai que ressona / a cada indret català* (es refereix, és clar, a Jacint Verdaguer). O a *Romiatge a Santa Maria de la Pau*, escrita a Mallorca, el maig de 1938:

La Pàtria es bat entre canons, i plora.
I aquí l'aire és tot lleu i tot suau...
No digueu que el meu clam soni a deshora
si us dic: Santa Maria de la Pau!

O a *Sant Jordi*:

Plora la Pàtria. Sostenim encesa
la lluita contra el Monstre. La vilesa
de llevar-li el vestit de cristiana
és la condemna i el morir més trist.

Conserva l'honorança catalana!
No ens desemparis, Cavaller del Crist!

En la Pàtria, hi inclou la llengua, sense possibilitat de destriament. Muntanyola creu que l'idioma és la nació així com la nació és l'idioma. En el record reiterat d' *El cardenal proscrit*, i amb aires que ens s'acosten a Aribau, hi diu:

Tu vindicares crossa en mà,
entre gatosa i atzavara,
el dret de créixer i de cantar
en l'idioma de la mare.

* * *

En l'art de qualsevol mena és significatiu que l'empremta de qui n'és l'autor sigui tan original, profunda i sòlida, que allò que en resulti pugui ésser reconegut i afillat. La poesia de Ramon Muntanyola és inconfusible; tant que, quan hom la desxifra es diu: «això és el vers de Ramon Muntanyola» o, encara més, simplement i col·loquialment: «això és Muntanyola».